

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра агрохімії та якості продукції рослинництва ім. О. І. Дусечкіна

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

Ібатуллін І. І.

« 11 » 06 2020 р.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

На засіданні вченої ради агробіологічного факультету

Протокол № 9 від 10 червня 2020 р.

Декан факультету Тонха О. Л.

На засіданні кафедри агрохімії та якості продукції рослинництва ім. О. І. Дусечкіна

Протокол № 13 від 03 червня 2020 р.

завідувач кафедри Бикін А. В.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**МЕТОДОЛОГІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В
АГРОХІМСЕРВІСІ**

Галузь знань	20 «Аграрні науки та продовольство»
Спеціальність	201 «Агрономія»
Рівень вищої освіти	Третій освітньо-науковий
Факультет	Агробіологічний

Розробник: к. с. -г. н., доцент Бикіна Н. М.

Київ – 2020 р.

1. Опис навчальної дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень в агрохімсервісі»

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітній ступінь		
Галузь знань	20 «Аграрні науки та продовольство»	
Освітньо-науковий рівень	Третій	
Освітній ступінь	Доктор філософії	
Спеціальність	201 «Агрономія»	
Освітньо-наукова програма	«Агрономія»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Вибіркова	
Загальна кількість годин	150	
Кількість кредитів ECTS	5	
Курсовий проект (робота) (за наявності)		
Форма контролю	<i>Екзамен</i>	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	1	
Семестр	2	
Лекційні заняття	20 год.	20год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	30 год.
Лабораторні заняття		
Самостійна робота	100 год.	100 год.
Індивідуальні завдання		
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – цілеспрямоване пізнання, формування системи понять, закономірностей, правил і теорій, підбір методів та методик, організація і проведення агрохімічних досліджень. Володіння навичками роботи із сучасним сільськогосподарським та лабораторним обладнанням з метою діагностики стану та розвитку рослин, ґрунту, об'єктів біотехнології, довкілля та вміння приймати рішення щодо відповідних технологічних рішень.

Завдання:

- Проведення тематичного пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних наукових джерел.
- Дослідження механізмів засвоєння та трансформації поживних речовин ґрунту й добрив та їх перетворення в рослині;
- Підбір методів та методик дослідження і обґрунтування впливу фізико-хімічних, агрохімічних та біологічних властивостей ґрунтів на врожайність, якість і збереження продукції рослинництва;
- моделювання процесів живлення й удобрення сільськогосподарських культур;
- способів регулювання умов живлення сільськогосподарських рослин, формування врожаю та якості продукції рослинництва;
- агрохімічне й екологічне обґрунтування процесів розроблення, використання та встановлення ефективності нових видів, форм та способів застосування добрив;
- розроблення концептуальних, теоретичних, методологічних і практичних основ системи застосування добрив;
- розроблення та вдосконалення методів встановлення оптимальних норм добрив, прийомів програмування врожайності й оптимізації живлення рослин;
- розроблення і вдосконалення методів агрохімічних досліджень і проведення агрохімічного, екологічного моніторингу ґрунтів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати: теорію та методологію системного аналізу, етапи реалізації системного підходу при дослідженні процесів та явищ в агрономії.

- Методи наукових досліджень та вміння використовувати їх на рівні доктора філософії.
- Механізми засвоєння та трансформації поживних речовин ґрунту й добрив і методи їх дослідження.
- Теоретичне й експериментальне обґрунтування та кореляційні зв'язки впливу фізико-хімічних, агрохімічних та біологічних властивостей ґрунтів на врожайність, якість і збереження продукції рослинництва.
- Особливості методів і методик дослідження біологічних особливостей живлення й удобрення сільськогосподарських культур.

вміти:

- використовувати методологію системного аналізу в агрономії;
- працювати з різними джерелами, вишукувати, обробляти, аналізувати та систематизувати отриману інформацію;
- розробляти методи і способи регулювання умов живлення сільськогосподарських рослин, формування врожаю та якості продукції рослинництва;
- розробляти механізми управління якістю продукції рослинництва в сучасних технологіях;

-розробляти нові та вдосконалювати наявні агрохімічні методи зменшення вмісту радіонуклідів у ґрунті та їх надходження у сільськогосподарські рослини та їх продукцію;

- розробляти концептуальні, теоретичні, методологічні і практичні основи систем застосування добрив;

- розробляти та вдосконалювати методи встановлення оптимальних норм добрив, прийоми програмування врожайності й оптимізації живлення рослин;

- розробляти та вдосконалювати методи агрохімічних досліджень і проводити агрохімічний, екологічний моніторинг ґрунтів;

- розробляти теоретичні та експериментальні моделі для обґрунтування процесів відтворення родючості ґрунтів.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для повного терміну денної (заочної) форми навчання

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с. р.	л		п	лаб	інд	с. р.	
1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Тема 1. Рівні, види наукових досліджень.	17	2	2			10	17	2	2			10
Тема 2. Загально наукові методи, емпіричного і теоретичному рівнях наукового пізнання.	17	4	2			10	17	4	2			10
Тема 3. Спеціальні методи дослідження. Польовий, лізиметричний, вегетаційний.	17	2	4			12	17	2	4			12
Тема 4. Методика проведення наукових досліджень Формування робочої наукової гіпотези. Вимоги до наукової гіпотези	17	2	4			12	17	2	4			12
Тема 5. Методика проведення польових досліджень. Основні елементи методики польового досліджу.	16	2	4			10	16	2	4			10
Тема 6. Техніка постановки та проведення польового досліджу	16	2	4			12	16	2	4			12
Тема 7. Планування обліків та спостережень.	16	2	4			10	16	2	4			10
Тема 8. Методи та методики проведення агрохімічних досліджень. Лабораторні дослідження.	17	2	4			12	17	2	4			12
Тема 9. Математичний статистичний аналіз результатів досліджень. Похибки у досліді.	17	2	2			12	17	2	2			12
Усього годин	150	20		30		100	150	20		30		100

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Проведення літературного пошуку та формування робочої наукової гіпотези. Визначення мета та встановлення завдань дослідження. Вибір об'єкту та предмету дослідження	2
2	Планування досліджу, розробка програми польового досліджу	2
3	Методика побудови схеми польового досліджу з добривами. Методи розташування повторень та варіантів схеми.	4
4	Вибір ґрунтової ділянки для проведення польових досліджень. Методи визначення неоднорідності дослідної ділянки.	4
5	Планування досліджень. План досліджу. Форма, розмір дослідної ділянки. Захисні смуги. Закладання польового досліджу. Техніка внесення добрив. Спеціальні роботи на дослідному полі.	4
6	Планування обліків і спостережень, діагностика в польових умовах, методи обліку врожаю.	4
7	Підбір методів і методик лабораторних досліджень та їх аналіз. Методи агрохімічних досліджень ґрунту. Методи визначення фізико-хімічних показників ґрунту. Аналіз показників азотного, фосфорного, калійного режимі ґрунту. Методики проведення морфо-біометричної діагностики. Методи дослідження рослинних зразків. Визначення вмісту макроелементів та мікроелементів	4
8	Математичний статистичний аналіз результатів дослідження. Методи статистичної обробки даних.	4
9	Кореляція, регресійний аналіз	2
Всього		30

5. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань аспірантами

1. Особливості та значення спостереження, експерименту в проведенні дослідження.
2. Наукова гіпотеза, вимоги, постановка мети та визначення завдань.
3. Яке значення має польовий досвід при вивченні дії добрив в різних ґрунтово-кліматичних умовах?
4. Види польового досліджу.
5. В чому полягає відмінність між стаціонарними і короткостроковими досліджами?
6. Які вимоги пред'являються до якості польового досліджу?
7. Що таке програма польового досліджу і навіщо вона складається?
8. Які елементи складають методику польового досліджу?
9. Від чого залежить величина, форма і розташування ділянок?
10. Що таке повторність досліджу, який вона повинна бути і від чого залежить?
11. Схема польового досліджу і які вимоги до неї пред'являються?
12. Які вимоги пред'являються до ділянки, призначеної для закладки польового досліджу?

13. Які проводять заходи щодо підготовки вибраної ділянки і з якою метою?
14. Навіщо складають схематичний план польового досліджу?
15. Що таке відновлення польового досліджу і коли воно проводиться?
16. В чому полягає техніка внесення добрив?
17. Які вимоги пред'являються до проведення польових робіт на дослідній ділянці?
18. Які спостереження і з якою метою проводяться над рослинами під час вегетаційного періоду?
19. Що таке показність ґрунтових і рослинних проб?
20. В чому полягає підготовка досліджу до обліку урожаю?
21. Якими методами проводиться облік урожаю в польовому досліді і який з них є надійнішим?
22. Які вимоги пред'являються до документації в дослідній справі?
23. Чим викликана необхідність організації виробничих дослідів по застосуванню добрив?
24. Які особливості проведення польових дослідів у виробничих умовах?
25. Значення лізиметричних досліджень в агрохімії і ґрунтознавстві.
26. Значення вегетаційного методу дослідження в агрохімії.
27. В чому полягає відмінність вегетаційного методу від польового?
28. Основні модифікації вегетаційного методу.
29. Які вимоги пред'являються до схеми вегетаційного досліджу?
30. Як відбирається і готується ґрунт для проведення вегетаційних дослідів з ґрунтовою культурою?
31. Як встановлюють кількість ґрунту, необхідне для проведення дослідів?
32. Які судини використовують у вегетаційних досліджах?
33. В чому полягає підготовка судин для набивання?
34. Які добрива як фону можна використовувати в вегетаційних досліджах?
35. Що таке поживна суміш і які вимоги до неї пред'являються?
36. В чому полягає догляд за рослинами у вегетаційному досліді?
37. В чому єство піщаних і водних культур?
38. Для вивчення яких питань використовують піщані і водні культури?
39. Техніка постановки дослідів в піщаних і водних культурах.
40. Що встановлено в основу гідропонного методу вирощування овочевих культур?
41. Техніка відбору ґрунтових проб в польових досліджах і при агрохімічному обстеженні, що проводяться проектно-пошуковими станціями хімізації.
42. Значення аналізу ґрунтів для раціонального використання добрив.
43. Метод визначення загального азоту в ґрунті.
44. Методи визначення рухомих сполук азоту в ґрунтах, їх особливості.
45. Метод визначення легкогідролізованого азоту.
46. Метод визначення нітрифікуючої здатності ґрунту по Кравкову.
47. Метод визначення легкогідролізованого азоту по Тюріну і Кононовій.
48. Метод визначення лужногідролізованого азоту по Корнфілду.

Особливості цього методу і недоліки.

49. Використання результатів аналізу при визначенні рухомого азоту.

50. Методи визначення рухомого фосфору на дерново-підзолистих, сірих лісових ґрунтах і чорноземах типових. Суть методів і їх хімізм.

51. Метод визначення рухомого фосфору в карбонатних ґрунтах, його суть і хімізм.

52. Методи вивчення групового складу фосфатів ґрунту. Вказати, які фосфорні сполуки витягуються при тому або іншому методі.

53. Методи визначення рухомого калію в дерново-підзолистих, сірих і темно-сірих лісових ґрунтах, чорноземах типових. Суть методів.

54. Метод визначення рухомого калію в карбонатних ґрунтах, його суть.

55. Суть методів визначення рухомого фосфору і калію в модифікації ЦИНАО на некарбонатних ґрунтах.

56. Суть методів визначення рухомого фосфору і калію в модифікації ЦИНАО для карбонатних ґрунтів.

57. Методи визначення рухомого марганцю в ґрунті. Суть, хімізм, використання результатів аналізу.

58. Значення аналізу продукції рослинництва.

59. Особливості відбору первинної, середньої і аналітичної проб рослин для аналізу (зернові, просапні, кормові, овочеві і технічні культури).

60. Для якої мети проводиться консервація рослинного матеріалу?

61. Суть і хімізм мокрого озолення по К'ельдалю.

62. Методи прискороного мокрого озолення рослинного матеріалу.

63. Що таке сира зола і метод її визначення? Які елементи можна визначити в сирій золі?

64. Якими методами можна визначити вміст азоту в рослинах?

65. Що таке сирий білок і як його визначити?

66. Модифікації методу Деніже при визначенні фосфору в рослинах. Які відновники використовуються в тій чи іншій модифікації?

67. Методи визначення калію в рослинному матеріалі. Прилади для визначення калію.

68. Як визначається білковий азот і білок? Різниця між сирым білком і білком.

69. Якими методами можна визначити вміст крохмалю в зерні і бульбах картоплі?

70. Як визначити вміст крохмалю в бульбах картоплі по питомій масі?

71. Методи визначення цукру в цукровому буряку.

72. На якому принципі заснована робота сахариметра?

73. Якими методами визначається вміст жиру в рослинах?

74. Методи визначення сирої клітковини.

75. Методи діагностики мінерального живлення рослин.

76. Тканинна і хімічна діагностика.

77. Суть методів, вживаних для тканинної діагностики по Д. П. Магницькому і В. В. Церлінг. Використання отриманих даних.

78. Будова і принцип роботи сахариметра і поляриметра.

79. Мета якісного і кількісного аналізу добриві.
80. Техніка відбору проб мінеральних добрив.
81. Методи якісного і кількісного визначення азоту в амонійних і амонійно-нітратних добривах. Суть методів і їх хімізм.
82. Методи визначення азоту в нітратних і амідних добривах.
83. Які витяжки використовуються при аналізі фосфорних добрив і чим вони характеризуються?
84. Які форми фосфорної кислоти можна визначити у фосфорних добривах і чим це обумовлено?
85. Суть методів визначення фосфорної кислоти гравіметричним (магнезіальним) методом і колориметрично по жовтому фосфорно-молібденовому комплексу.
86. Суть методу визначення фосфору в добривах по синьому фосфорно-молібденовому комплексу.
87. Методи аналізу калієвих добрив (тетрафенілборатний і полуменевофетометричний метод).
88. Метод визначення загальної нейтралізуючої здатності вапнякових матеріалів.
89. Методи аналізу комплексних добрив на вміст поживних елементів (N, P₂O₅, K₂O).
90. Відбір проб гною і інших органічних добрив і підготовка їх до аналізу.
91. Методи аналізу органічних добрив на зміст азоту, фосфору і калію.

6. Методи навчання

- Впровадження активних методів навчання, що забезпечують особистісно-зорієнтований підхід і розвиток мислення у аспірантів;
- тісна співпраця аспірантів зі своїми науковими керівниками;
- підтримка та консультування аспірантів (здобувачів) з боку науково-педагогічних та наукових працівників НУБіП України і галузевих науково-дослідних інститутів, у тому числі забезпечуючи доступ до сучасного обладнання;
- залучення до консультування аспірантів визнаних фахівців-практиків з агрономії;
- інформаційна підтримка щодо участі аспірантів у наукових конференціях;
- безпосередню участь у виконанні бюджетних та ініціативних науково-дослідних робіт.

7. Форми контролю

Освітня складова програми. Підсумковий контроль успішності навчання аспіранта проводиться у формі заліку – за результатами вивчення всіх інших дисциплін передбачених навчальним планом.

Наукова складова програми. Кінцевим результатом навчання аспіранта (здобувача) є належним чином оформлений розділ методики проведення дослідження та проведений статистичний аналіз результатів дослідження.

8. Розподіл балів, які отримують аспіранти

Освітня складова програми. Система оцінювання знань з дисципліни освітньо-наукової програми складається з поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль знань аспірантів проводиться в усній формі (опитування за результатами опрацьованого матеріалу).

Підсумковий контроль знань у вигляді заліку проводиться у письмовій формі, з подальшою усною співбесідою.

Наукова складова програми. Оцінювання наукової діяльності аспірантів (здобувачів) здійснюється на основі кількісних та якісних показників, що характеризують підготовку наукових праць, участь у конференціях, підготовку окремих частин дисертації відповідно до затвердженого індивідуального плану наукової роботи аспіранта.

Оцінювання відбувається згідно положенням «Про екзамени та заліки у НУБіП України» від 27. 02. 2019 р. протокол № 7. табл. 1.

Оцінка національна	Оцінка ЄКТС	Визначення оцінки ЄКТС	Рейтинг аспіранта, бали
Відмінно	A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90 – 100
Добре	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	82 – 89
	C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	74 – 81
Задовільно	D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	64 – 73
	E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії	60 – 63
Незадовільно	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно працювати перед тим, як отримати залік (позитивну оцінку)	35 – 59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота	01 – 34

Для визначення рейтингу із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{ат}}$.

9. Рекомендована література

Основна:

- Лісовал А. П. Методи агрохімічних досліджень. К. : НАУ, 2001. 247 с.
- Дослідна справа в агрономії: навч. Посібник: у 2 кн. -Кн. 1. Теоретичні аспекти дослідної справи/А. О. Рожков, В. К. Пузік, С. М. Каленська та ін. . ; за

ред. . А. О. Рожкова. Х. : майдан, 2016. 316 с.

3. Агрохімічний аналіз: Підручник/ М. М. Городній, А. П. Лісовал, А. В. Бикін та ін. . / за ред. . М. М. Городнього – 2-ге видання. К. : Арістей, 2005. 476 с.

4. Доспехов В. А. Методика полевого опыта. М. : Агропром издат, 1985. 35 с.

5. Агрохімічний аналіз / За ред. М. М. Городнього. К. : Арістей, 2007. 623 с.

Допоміжна:

1. Церлинг В. В. Диагностика питания сельскохозяйственных культур. Справочник М. : Агропромиздат, 1990. – 235 с.

2. Юдин Ф. А. Методы агрохимических исследований. М. : Колос. 1971. 438 с.

3. Шеуджен А. Х. Методика агрохимических исследований и статистическая оценка их результатов: учеб. Пособие. 2-е изд. Перераб. И доп. /а, Х. Шеуджен, Т. Н. Бондарева. Майкоп: ОАО «Полиграф – ЮГ» 2015. 664 с.

4. Диагностика живлення рослин. Навчальний посібник / І. У. Марчук, Н. М. Бикіна, Н. П. Бордюжа К. : Видавничий центр НУБіП України, 2016. 242 с.

10. Інформаційні ресурси

1. Комп'ютерні програми: DISPER, AGROSTAT, NIR42, EXEL.